

Μουσεία λαϊκής τέχνης. Κύτταρα λαϊκής παράδοσης στις γωνιές της πατρίδας μας

[Πολιτισμός / Λαογραφία-Παράδοση](#)

[Ηλίας Λιαμής, Σύμβουλος Ενότητας Πολιτισμού](#)

Η λαϊκή τέχνη αποτελεί καρπό της κοινοτικής ζωής των Ελλήνων κατά τα τελευταία 150 χρόνια της Τουρκοκρατίας. Πρόκειται για την περίοδο εκείνη κατά την οποία Ηηπαρακμή της οθωμανικής αυτοκρατορίας αλλά και οι ισορροπίες μεταξύ των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων και η σχέση τους με τον Σουλτάνο επέτρεψαν στους ελληνικούς πληθυσμούς να ζήσουν σε ατμόσφαιρα μεγαλύτερης ελευθερίας, ασφάλειας αλλά και δυνατοτήτων να αναπτυχθούν οικονομικά και πολιτιστικά.

Ακολουθώντας τη γενική αρχή πως οικονομική ευημερία ανασύρει καλλιτεχνικές δημιουργικές δυνάμεις και παράγει έργα πολιτισμού σε όλες τις μορφές της τέχνης, οι ελληνικοί πληθυσμοί, όπου κι αν βρίσκονταν, είχαν πλέον την ευκαιρία να αναζητήσουν το κάλλος, ξεφεύγοντας από τα στενά όρια της απλής επιβίωσης.

Η ελληνική λαϊκή τέχνη αν και στηρίχτηκε στην μακρά πολιτιστική ελληνική παράδοση, αποτελεί οπωσδήποτε ένα ιδιαίτερο κομμάτι του ελληνικού πολιτισμού. Όμως ο χρόνος δεν της έδωσε την ευκαιρία να αναπτυχθεί και να θρέψει αυτόνομες ρίζες. Ιστορικά συμπίεστηκε από δύο μεγάλα ρεύματα:

Πρώτα, το ρεύμα της αρχαιολατρίας και της μίμησης αρχαίων ελληνικών προτύπων. Είναι γνωστό πως κατά την τουρκοκρατία, μεγάλο μέρος της αυτοσυνειδησίας των Ελλήνων στηρίχτηκε στο ένδοξο αρχαιοελληνικό παρελθόν. Προς την κατεύθυνση αυτή συνέβαλε και η αίγλη του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού που αδιάλειπτα επηρέασε και συνεχίζει να επηρεάζει τους λαούς της Δυτικής Ευρώπης σε όλα τα επίπεδα. Οπωσδήποτε μεγάλο ρόλο την περίοδο αυτή έπαιξε και το ένδοξο ρωμαίικο-βυζαντινό παρελθόν, όχι όμως τόσο σε θέματα τέχνης, πέρα της εκκλησιαστικής, όσο σε θέματα θρησκευτικής συνειδήσεως και πνευματικότητας.

Κατά δεύτερον, με την απελευθέρωση της Ελλάδος, είχαν ήδη σπαρθεί οι πρώτοι σπόροι του σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού που εισερχόταν ήδη στην περίοδο του Ρομαντισμού, που, ως γνωστόν, αποτελεί τον προάγγελο της σύγχρονης ευρωπαϊκής τέχνης. Οι βλέψεις προς τη Δυτική Ευρώπη και η ανάγκη του σύγχρονου ελληνικού κράτους να ακολουθήσει τα μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη είχαν

ως άμεσο αποτέλεσμα την μεγάλη επίδραση που δέχτηκε η ελληνική τέχνη από τα ρεύματα της ευρωπαϊκής τεχνοτροπίας σε όλους τους τομείς.

Αυτές οι καλλιτεχνικές ζυμώσεις έφεραν μία στάση αμηχανίας απέναντι στην ελληνική λαϊκή τέχνη, της οποίας η παρουσία και η προσφορά ήταν αναμφισβήτητη, η συνύπαρξη της όμως με τα ρεύματα του δυτικού μοντερνισμού παρουσιαζόταν προβληματική. Με άλλα λόγια, σταδιακά, η ελληνική λαϊκή τέχνη, στη συνείδηση του απλού Έλληνα, συνδέθηκε με το παρελθόν, σε αντίθεση με τα ευρωπαϊκά καλλιτεχνικά ρεύματα που είχαν σαφέστατη αναφορά στο μέλλον.

Ποιοι παράγοντες όμως συνέβαλαν σε αυτή την αντιδιαστολή;

Η ελληνική λαϊκή τέχνη ήταν πάντα ταυτισμένη με την καθημερινή χρήση. Τα καθημερινά σκεύη, η καθημερινή αμφίεσή, τα σκεύη της λατρείας, ακόμη και τα εργαλεία, απετέλεσαν τον καμβά πάνω στον οποίο αποτυπώθηκε η καλαισθησία του ελληνικού λαού. Είχε όμως ήδη αρχίσει η βιομηχανική εποχή που έφερε στην καθημερινότητα το μαζικό, φθηνό και πανομοιότυπο αντικείμενο. Σταδιακά, τα αντικείμενα της λαϊκής τέχνης έγιναν φορείς περισσότερο μνήμης παρά χρήσης, μεταβαλλόμενα λίγο λίγο σε είδος μουσειακό.

Σχεδόν σε όλες τις κατά τόπους ελληνικές κοινότητες είναι βέβαιο πως τα αντικείμενα αυτά, αλλού λιγότερο και αλλού περισσότερο, συλλέχθηκαν και συντηρήθηκαν. Το ερώτημα όμως ήταν επιτακτικό: Πού θα βρίσκονται πλέον; Τα νοικοκυριά, σιγα σιγά προσαρμόστηκαν σε νέες ανάγκες και νέα εργαλεία, «σπρώχνοντας» τα παραδοσιακά αντικείμενα σ ένα ράφι, μια αποθήκη ή και στην πλήρη εξαφάνιση. Πού λοιπόν; Το ερώτημα αυτό επέβαλε την δημιουργία χώρων, όχι απλώς στοιβάξεως, αλλά αναδείξεως. Σταδιακά ωρίμασε η ιδέα του μουσείου.

Το πρώτο λαογραφικό μουσείο ιδρύεται το 1918. Πρόκειται για το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης με πρωτοβουλία του ποιητή Γεωργίου Δροσίνη και του αρχαιολόγου Κωνσταντίνου Κουρουγιώτη. Το έτος αυτό εντάσσεται σε μια περίοδο καθοριστική για την ιστορική πορεία του νέου Ελληνισμού. Η Ελλάδα αισθάνεται ισχυρή μετά την λήξη του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και τα οράματα της ξεπερνούν κατά πολύ μία απλή εθνική επιβίωση. Στο τίναγμα της προς το μέλλον, η ελληνική συνείδηση αισθάνεται την ανάγκη να μην χάσει τους δεσμούς της με το παρελθόν. Γι' αυτό και η ίδρυση του μουσείου αυτού, πέραν της πολιτιστικής της προσφοράς, αποκτά και έναν υψηλό εθνικό συμβολισμό.

Την ίδια εποχή ιδρύεται η Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία (1909), το Λύκειο των Ελληνίδων (1911) και το Λαογραφικό Αρχείο, σήμερα Κέντρο Ερευνας της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (1918).

Το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης γνώρισε την περίοδο της πιο ουσιαστικής του δημιουργίας και προσφοράς από το 1956 έως το 1980. Είναι η περίοδος κατά την οποία ενσωμάτωσε στα εκθέματα του ιδιωτικές συλλογές αλλά και πολύτιμα αντικείμενα τα οποία μέχρι τότε αποτελούσαν είδη εμπορίου από παλαιοπώλες και γυρολόγους.

Κατά την περίοδο αυτή, υπό τη διεύθυνση της κ. Π. Ζώρα, το μουσείο, πέρα από την απόκτηση, δραστηριοποιήθηκε και στην καταγραφή, συντήρηση και ταξινόμηση αντικειμένων λαϊκής τέχνης, διεκδικώντας πλέον ισότιμη θέση με τα καταξιωμένα μεγάλα μουσεία της Αθήνας. Παράλληλα, η δραστηριότητα του έγινε αφορμή να ευαισθητοποιηθούν και άλλα μουσεία ως προς τη συλλογή ειδών λαϊκής τέχνης όπως το Μουσείο Μπενάκη.

Η παρουσία του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης έδωσε το έναυσμα δημιουργίας κατά τόπους λαογραφικών μουσείων, τα οποία όμως πολύ απέχχαν από τις προδιαγραφές ενός κανονικού μουσείου, βάσει συγκεκριμένων προτύπων. Τα περισσότερα στηρίχθηκαν στην ιδιωτική πρωτοβουλία και λειτούργησαν με εθελοντική προσφορά ανθρώπων που έπαιζαν συγχρόνως το ρόλο του συντηρητή,

του φύλακα και του ξεναγού. Στην αδυναμία αυτή βρίσκεται συγχρόνως και το μεγαλείο των μικρών αυτών τοπικών λαογραφικών μουσείων: Τα ευρήματα τους είναι ποτισμένα από την αγάπη, την αφοσίωση και την αυταπάρνηση των δημιουργών τους, οι οποίοι τις περισσότερες φορές συνέβαλαν και οικονομικά προκειμένου τα μικρά αυτά κύτταρα λαϊκού πολιτισμού να μείνουν ζωντανά και να εμπλουτίσουν τις συλλογές τους.

Σταθμό και την εξέλιξη των λαογραφικών μουσείων αποτελεί το Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα που εγκαινιάστηκε στο Ναύπλιο το 1974, εισάγοντας νέο πνεύμα στην μουσειογραφική αντίληψη και κερδίζοντας επάξια το ευρωπαϊκό βραβείο του «Μουσείου Της Χρονιάς» για το 1981.

Η εξέλιξη αυτή ευαισθητοποίησε και πολλούς Δήμους, οι οποίοι, όχι μόνο προσέφεραν αλλά και αναστήλωσαν παραδοσιακά κτίρια, προκειμένου να στεγάσουν συλλογές. Τέτοιου είδους λαογραφικά μουσεία απετέλεσαν για πολλές πόλεις και κωμοπόλεις της πατρίδος μας σημεία αναφοράς, όταν μάλιστα έφτασε και στην πατρίδας μας, έστω και καθυστερημένα, ο θεσμός των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Τα μουσεία αυτά είδαν πλέον μαθητές να παρατηρούν τις προθήκες τους και να εκπονούν εργασίες, που είχαν να κάνουν όχι μόνο με αντικείμενα αλλά και με δράσεις.

Στα προαύλια των μουσείων αυτών συχνά στήθηκαν εκδηλώσεις παραδοσιακής μουσικής και χορών, αποδεικνύοντας πως η ελληνική λαϊκή παράδοση, μπορεί να μην ήταν πλέον χρηστική, είχε όμως να προσφέρει πολλά σε επίπεδο συναισθήματος, καλλιτεχνικής έκφρασης και κυρίως δημιουργίας κοινωνικών δεσμών.

Όπου υπάρχει δράση λαϊκού πολιτισμού, οι τοπικές κοινωνίες μπορούν να διαβεβαιώσουν πως οι δεσμοί ενότητας τους ενισχύθηκαν και οι νεότερες γενεές, πέραν πάσης προσδοκίας, είδαν το λαϊκό πολιτισμό να συναντά συναισθηματικές και καλλιτεχνικές τους ανάγκες, προσφέροντας πολλαπλές διεξόδους δημιουργίας. Αυτή τη στιγμή, ένας μεγάλος αριθμός νέων ανθρώπων έχει να παρουσιάσει λαμπρές επιδόσεις σε επίπεδο εκμάθησης παραδοσιακών οργάνων αλλά και παραδοσιακών χορών, ενώ μικρά εργαστήρια παραδοσιακής τέχνης δημιουργούν εξαιρετικά αντικείμενα, συχνά με σαφείς τάσεις συνάντησης με μοντέρνες τεχνικές και τεχνοτροπίες.

Τα ελληνικά λαογραφικά μουσεία, χωρίς καμία αμφιβολία, πήραν από το χέρι τη λαϊκή παράδοση, την βοήθησαν να ορθωθεί ξανά ακμαία και λαμπερή και να δηλώσει παρούσα σε μία σύγχρονη ελληνική κοινωνία που αναζητά ταυτότητα, έμπνευση και καλλιτεχνικές διεξόδους.

Η μεγάλη πρόκληση προέρχεται από την δημιουργική σύνδεση παρελθόντος και μέλλοντος. Όσο κι αν φαίνεται παράδοξο, ο μεγάλος κίνδυνος προέρχεται από εκείνους που ασχολούνται με τη λαϊκή τέχνη(!). Αν πάρουν το ρόλο των υπερασπιστών της, αρνούμενοι την οποιαδήποτε εξέλιξή της, την καταδικάζουν σε μαρασμό ή το πολύ πολύ σε τουριστικό είδος. Αν όμως ενισχύσουν δράσεις και εκδηλώσεις που τις συνδέουν με τις σύγχρονες ανάγκες και τάσεις, θα της προσφέρουν ορμή για να διεκδικήσει τη θέση της στο μέλλον.

<https://bit.ly/39V9Ihq>